

Теоретико-методологічні засади дослідження проведення негласних слідчих (розшукових) дій уповноваженими особами в кримінальному провадженні

ДУЛЬСЬКИЙ Олександр*

доктор філософії в галузі права,
докторант Національної академії внутрішніх справ
м. Київ, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4711-1106>

Анотація. Актуальність наукової статті пов'язана з тим, що системна наукова розробленість теоретико-методологічних засад дослідження проведення негласних слідчих (розшукових) дій уповноваженими особами в кримінальному провадженні може забезпечити не тільки отримання комплексних й об'єктивних даних, що сприяють розвитку теоретичних положень негласних слідчих (розшукових) дій, а й забезпечує вирішення проблемних практичних ситуацій, надаючи уповноваженим особам дієвий інструмент у формі методичних рекомендацій ефективного проведення таких процесуальних дій. Метою наукової статті є формування теоретико-методологічних засад дослідження проведення негласних слідчих (розшукових) дій уповноваженими особами в кримінальному провадженні. Зважаючи на специфіку предмета й мету дослідження, методологічний інструментарій представлено системою філософських, загальнонаукових і спеціальних методів для забезпечення комплексного вивчення предмета дослідження. Ключові результати дослідження полягають в обґрунтуванні того, що під час розроблення методології дослідження проведення негласних слідчих (розшукових) дій уповноваженими особами важливо враховувати багаторівневість методологічного інструментарію, що має ґрунтуватися на широкому спектрі методів, тісно пов'язаних між собою, які доповнюють один одного. У контексті дослідження акцентовано на таких методах наукового пізнання, як філософські (діалектичний), загальнонаукові (метод формалізації, аналіз, синтез, індукція, дедукція, метод ідеалізації, спостереження, порівняння, моделювання) та спеціальні методи кримінальної процесуальної (юридичне моделювання, компаративістський метод, спостереження) та криміналістичної (криміналістичне версіювання, криміналістичне планування, криміналістичний аналіз ситуації, криміналістичне експериментування) наук. Практична цінність наукової статті полягає у висвітленні методологічного значення праксеологічного підходу для дослідження проведення негласних (слідчих) розшукових дій уповноваженими особами. Його зміст полягає в тому, що він орієнтує теорію кримінального процесу та криміналістики на виконання їхніх безпосередніх завдань як прикладних наук. Автор дійшов висновку, що теоретико-методологічні засади дослідження проведення негласних (слідчих) розшукових дій уповноваженими особами в кримінальному провадженні спрямовані як на встановлення наукової істини, так і на виконання практичних завдань у контексті дослідження.

Ключові слова: методи наукового пізнання; методологія; злочин; філософські методи; кримінальний процес; криміналістика; слідчий; оперативні підрозділи.

Історія статті:

Отримано: 01.02.2024

Переглянуто: 04.03.2024

Прийнято: 02.04.2024

Рекомендоване посилання:

Дульський О. Теоретико-методологічні засади дослідження проведення негласних слідчих (розшукових) дій уповноваженими особами в кримінальному провадженні. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2024. № 1 (27). С. 100–108. doi: 10.33270/01242702.100.

* Відповідальний автор

© Дульський О., 2024

Вступ

Посиленої уваги зазнали дослідження негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) з другого кварталу 2012 року, адже саме тоді – 13 квітня було прийнято чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (КПК України), яким і було запроваджено цей інститут. Він був новим як для суспільства, так і для правозастосовної практики, адже до цього часу проведення таких процесуальних дій відбувалося в процесі реалізації оперативно-розшукової діяльності.

З огляду на постійні виклики та загрози безпеці суспільства, питання ефективного здійснення НСРД стає чимдалі актуальнішим і значущим для правоохоронних органів. Проте в контексті демократичного суспільства, де кожен індивід має право на захист власної приватності й особистих свобод, використання таких методів потребує ретельного вивчення та розробки теоретико-методологічних засад.

Матеріали та методи

Метою наукової статті є формування теоретико-методологічних засад дослідження проведення НСРД уповноваженими особами в кримінальному провадженні. Задля її досягнення слід забезпечити, з однієї сторони, комплексне поєднання філософських, загальнонаукових й інших спеціальних методів, використати теоретичні напрацювання в галузі філософії (зокрема філософії права та методології), теорії права, кримінального процесуального права й криміналістики, а з іншого – апробувати їх крізь призму практичних аспектів досвіду практичної діяльності уповноважених правоохоронних органів.

Задля комплексного вивчення предмета дослідження та формування ґрунтовних авторських висновків, з огляду на мету наукової статті, методологічний інструментарій представлено системою філософських, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання.

Результати й обговорення

Розпочинаючи дослідження з висвітлення питань методології, слід зазначити, що в широкому значенні – це вчення про організацію теоретичної та практичної діяльності людей, тобто будь-якої наукової та практичної професійної діяльності (Sliusarenko, 2021, p. 90). У вузькому ж розумінні її визначають як сукупність методів, прийомів, процедур наукового дослідження (Dovban, 2019, p. 101).

Значення методології наукового пізнання полягає в тому, що вона дає змогу систематизувати весь обсяг наукового знання й забезпечити умови для розроблення подальших напрямів дослідження. Ключовим завданням методології наукового пізнання є синтез

накопичених наукових знань, що надає можливість забезпечити використання досягнень розвитку науки в практичних цілях (Protas, 2022, p. 35).

Головною метою методології науки є дослідження тих методів, засобів і прийомів наукового дослідження, завдяки яким суб'єкт наукового пізнання отримує нові знання про реальну дійсність. За допомогою прийомів і методів суб'єкт пізнання виконує певні дії для досягнення заздалегідь поставлених цілей, які можуть бути як практичними, так і теоретичними, пізнавальними (Dobronravova, Rudenko, & Sydorenko, 2018, p. 30).

Методологія науки окреслює найсуттєвіші особливості й ознаки методів дослідження, тобто розкриває ці методи за їх загальністю і глибиною, а також за рівнями наукового пізнання. Тому вона вивчає насамперед можливості та межі застосування методів дослідження у процесі встановлення наукової істини (Kalambet, Ivanov, & Pivniak, 2015, p. 38).

Загальнонаукова методологія наближена до рівня філософського аналізу знання, що за деяких умов може бути використане до вивчення науково-пізнавальної діяльності. Поєднання загальнонаукового та філософського рівнів є в основі методології наукового пізнання, що визначається як філософське вчення про систему принципів, методів науково-пізнавальної діяльності, форм, структури й функцій наукового знання (Protas, 2022, p. 34). Як слушно зауважили Ю. Чорноус та В. Шмітько, «одержання результатів під час будь-якої дослідницької діяльності, зокрема у царині юриспруденції, ґрунтується на застосуванні комплексу тих чи інших методів наукового пізнання, цілісної методології» (Chornous, & Shmitko, 2023, p. 62).

Зважаючи на вищевикладене, метод – це елемент методології. За загальним значенням його визначають як спосіб, шлях пізнання і практичного перетворення реальної дійсності, система прийомів і принципів, що регулюють практичну і пізнавальну діяльність людей (суб'єктів). Він зводиться до сукупності визначених правил, прийомів, способів і норм пізнання та дії (Dobronravova, Rudenko, & Sydorenko, 2018, p. 31). Слушною є думка М. Костицького та Н. Кушакової-Костицької, за якою «методами чи, власне, методологіями пізнання в юридичній науці є логічна, лінгвістична, математична, позитивістська, юснатуралістична та інші методології» (Kostytskiy, & Kushakova-Kostytska, 2023, p. 9).

Методологія виконує такі функції: спрямовує, визначає шлях досягнення певної науково-дослідницької мети; визначає способи здобуття наукових знань, які відображають динамічні процеси та явища; забезпечує уточнення, збагачення, систематизацію термінів і понять у науці; забезпечує всебічність отримання інформації про досліджуваний процес чи явище;

створює систему наукової інформації, яка ґрунтується на об'єктивних фактах, а логіко-аналітичний інструмент наукового пізнання сприяє впровадженню нової інформації до фонду теорії науки (Chornous, 2017, р. 64).

З огляду на те, що НСРД вивчають у межах юридичних наук, які перебувають у постійному розвитку, то теоретико-методологічні засади дослідження проведення НСРД уповноваженими особами висвітлюватимемо крізь призму наук кримінального процесу та криміналістики.

Такі українські вчені, як В. Василичук, М. Грібов, О. Козаченко, В. Колесник, Д. Никифорчук, М. Погорецький, О. Сало, С. Тагієв та інші, досліджували НСРД та частково акцентували й на теоретико-методологічних засадах їх проведення уповноваженими особами. Однак системні питання методології дослідження проведення НСРД уповноваженими особами досі не були предметом окремого наукового дослідження, що є необхідним з огляду на стрімкий розвиток кримінальної процесуальної та криміналістичної наук, а також практичної діяльності в цьому напрямі.

Як слушно зауважує академік М. Костицький, засобами юридичного пізнання є методології як певні світоглядні вчення з понятійно-категоріальним апаратом, підходи до пізнання, бачення його об'єкта крізь певну призму. Під час застосування цілісної методології такою призмою власне і є цілісність як властивість об'єктів, сукупності елементів, що їх формують, і організованих відповідно до певних принципів (Kostytskyi, & Kushakova-Kostytska, 2023, р. 11). Тому акцентуємо на НСРД як цілісному кримінальному процесуальному інституті, а також на їх процесі проведення уповноваженими особами.

На думку С. Тагієва, методологія дослідження НСРД нині залишається одним із найменш розроблених напрямів дослідження, основними причинами чого є: 1) нетривалий час дії нового КПК України, який уперше закріпив інститут НСРД; 2) складність питань співвідношення методології кримінально-процесуальної й оперативно-розшукової діяльності (Tahiev, 2014, р. 210).

У сучасній науці склалася така концепція методології знання, за якої методи наукового пізнання за ступенем загальності та сфери дії можуть бути поділені на три основні групи: 1) філософські методи; 2) загальнонаукові методи; 3) спеціальні або часткові методи наук (внутрішньо- та міждисциплінарні) (Savvova, 2020, р. 13).

Перш ніж звернутися до висвітлення вказаних методів у контексті обраної теми дослідження, зупинимось на дефініції НСРД і тих уповноважених особах, які їх проводять.

Відповідно до ч. 1 ст. 246 КПК України, НСРД – це різновид слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків,

передбачених КПК України, а слідчими (розшуковими) діями є дії, спрямовані на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні¹.

Згідно з ч. 6 ст. 246 КПК України проводити НСРД має право слідчий, який здійснює досудове розслідування кримінального правопорушення, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, органів Державного бюро розслідувань, органів Бюро економічної безпеки України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення НСРД можуть залучати також інших осіб². Згідно з ч. 1 ст. 300 КПК України НСРД має право проводити й дізнавач, але лише ті, які передбачені ч. 2 ст. 264 та ст. 268 КПК України³. Таким чином, аналіз глав 3, 21 та 25 КПК України свідчить про те, що проводити НСРД уповноважені лише слідчий та оперативні підрозділи відповідних органів. Що ж до прокурора, то він самостійно не уповноважений проводити НСРД (Torbas, 2020, р. 170), а має право лише доручати проведення НСРД слідчому чи оперативним підрозділам. Тому уповноваженими особами на проведення НСРД є слідчий, дізнавач і відповідні оперативні підрозділи.

Розглянемо теоретико-методологічні засади дослідження проведення НСРД уповноваженими особами, які виявляються у методах дослідження.

Слід розпочати з базового філософського – методу діалектики. Кожен процес пізнання, незалежно від того, у якій сфері людської діяльності він протікає, підпорядковується законам матеріалістичної діалектики, який висвітлює найзагальніші й істотні зв'язки й відносини об'єктивної дійсності та пізнання (Sheiko, & Kushnarenko, 2011, р. 58). Діалектичний метод сприяє розгляду явища в його динаміці, тобто з урахуванням постійного, системного розвитку як самого явища, так й об'єктивної дійсності (Filatov, 2022, р. 25).

Саме цей метод надає досліднику можливість розкрити сутність НСРД у динаміці їх розвитку як з боку нормативно-правового забезпечення, шляхом внесення змін до кримінального процесуального законодавства загалом і КПК України зокрема (кримінальний процесуальний аспект), так і з боку праксеології, а саме: практичної діяльності уповноважених

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

² Там само.

³ Там само.

осіб під час реалізації ними своїх повноважень у процесі проведення НСРД, застосовуючи засоби криміналістичного забезпечення (криміналістичний аспект).

Акцентуємо й на загальнонаукових методах, зокрема, методі формалізації, що виявляється у відображенні змістовного знання в знаково-символічному вигляді з метою виключення можливості для неоднозначного його розуміння (Zhuravel, 2012, р. 26). Цей метод є доволі суттєвим під час проведення НСРД уповноваженими особами. Його можна висвітлити таким прикладом: слідчий доручає проведення конкретної НСРД оперативному підрозділу, керівник якого визначає конкретного оперативного працівника для проведення такого виду процесуальної дії. Оперативний працівник, провівши НСРД, передає через свого керівника відповідні матеріали (протокол з додатками), які слідчий аналізує та долучає до матеріалів кримінального провадження. Тобто такий процес супроводжується переведенням суб'єктивного відображення дійсності у свідомості суб'єкта пізнання – оперативного працівника на рівень формальної системи документа, чого вимагає кримінальне процесуальне законодавство.

Доцільно зупинитися й на таких поширених загальнонаукових методах, як аналіз (прийом наукового мислення, що розкриває структуру дослідження та акцентує на їх складових елементах і знаходить характер взаємозв'язку між ними) і синтез (прийом наукового пізнання, який застосовується з метою узагальнення даних, отриманих унаслідок аналізу різноманітних властивостей і ознак досліджуваних явищ) (Bekhruz, & Manuilova, 2023, р. 536). Ці методи активно застосовують уповноважені особи під час планування проведення НСРД (вибір тактики проведення конкретної НСРД, технічних засобів, навіть відповідних оперативних працівників, що мають спеціальні знання, уміння та навички тощо). Загалом, застосування цього методу відбувається під час усього процесу проведення НСРД. У процесі підготовки до проведення НСРД відбувається планування, на робочому етапі – уповноважені особи аналізують ситуацію, яка виникла раптово, під час завершального етапу відбувається аналіз оформлених і отриманих матеріалів за результатами проведення НСРД.

Слід зазначити й такі методи пізнання, як індукція (аналіз руху знання від одиничного до загального судження) і дедукція (нові знання виводяться на підставі знань більш загального характеру, отриманих раніше шляхом узагальнення, спостереження, дослідів, практичної діяльності, тобто за допомогою індукції). Процес індукції переважно починається з порівняння й аналізу даних спостережень і експериментів. Зі зростанням множини цих даних може виявитися постійна повторюваність якоїсь властивості чи

якогось відношення. Багаторазовість, що спостерігається під час досліджень за умови відсутності винятків, додає лише впевненості в універсальності явища та спрямовує до індуктивного узагальнення – припущення, що саме так буде й в усіх інших схожих ситуаціях (Orzhynska, 2021, р. 273-274). Наприклад, на макрорівні (загалом, під час досудового розслідування) можна навести побудову слідчих (оперативно-розшукових) версій, коли на підставі наявних даних та інформації, отриманої під час проведення НСРД, слідчий (оперуповноважений) робить певні узагальнювальні умовиводи, які пов'язують усі відомості загалом, що дозволяє розкрити кримінальне правопорушення (Tahiev, 2014, р. 211). На мікрорівні (під час проведення конкретної НСРД), до прикладу, проводячи уповноваженими особами декілька діб спостереження за особою (ст. 269 КПК України) та аудіоконтроль цієї ж особи (ст. 260 КПК України), з'ясувалося, що злочинець місця схованок і збуту наркотичних засобів називає різними спеціально вигаданими термінами, що надалі надає підстави вважати, що під час розмови з іншими злочинцями він має на увазі конкретне, уже відоме уповноваженим особам, місце. Що ж до дедуктивного методу, то тут навпаки, вивчені судові рішення за ст. 309 Кримінального кодексу України засвідчили¹, що під час проведення НСРД виявляють нарколабораторії, водночас невідомо, хто є їх власником та хто їх відвідує. У цьому випадку, завдяки проведенню візуального спостереження за вказаним місцем (ст. 269 КПК України), що проводиться на підставі постанови слідчого чи прокурора, можна встановити таких осіб.

Не можемо оминати увагою й метод ідеалізації, завдяки якому подумки здійснюється конструювання поняття про об'єкти, які не існують насправді або практично нездійсненні, тобто наділення об'єктів нереальними або гіпотетичними властивостями (Dobronravova, Rudenko, & Sydorenko, 2018, р. 170).

Чітке визначення предмета негласного пошуку (наприклад, під час проведення таких НСРД, як обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (ст. 267 КПК України), контроль за вчиненням злочину (ст. 271 КПК України), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України), багато в чому виключає інші явища та взаємодії, що відбуваються одночасно та є супутніми щодо події, а також передують їй. Уповноважені особи в цьому випадку зобов'язані повно та вичерпно встановити реальне місцеперебування суб'єкта чи об'єкта, що їх цікавить (Tahiev, 2014, р. 211).

¹ Кримінальні справи з 1 січ. 2019 р. за ст. 309 Кримінального кодексу України. *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.

Слід зупинитися й на загальнонаукових емпіричних методах. Одним із них є спостереження (систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта). Цей метод дає змогу отримати первинну інформацію про об'єкт дослідження у вигляді сукупності емпіричних тверджень (Sheiko, & Kushnarenko, 2011, р. 77). Спостереження мусить відповідати таким вимогам: сплановане наперед (проводять для певного, завчасно поставленого завдання); планомірність (виконують за планом, складеним відповідно до завдання спостереження); цілеспрямованість (спостерігають лише за певними сторонами явища, які викликають інтерес у процесі дослідження); систематичність (спостереження ведеться безперервно або за певною системою); активність (спостерігач активно шукає потрібні об'єкти, риси, явища) (Rashkevych, & Otrosh, 2022, р. 113-114).

З цього приводу доцільно зазначити, що в КПК України наявна НСРД за ст. 269 «Спостереження за особою, річчю або місцем», яка призначена для пошуку, фіксації та перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця в публічно доступних місцях. Вона може проводитися з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів для спостереження¹. Візуальне спостереження за особою, річчю або місцем посідає важливе місце в системі негласних засобів, які використовують оперативні підрозділи в протидії злочинності. Поєднання з іншими оперативно-розшуковими заходами чи НСРД та особливості його застосування залежать від конкретної оперативно-тактичної або слідчої ситуації (Hribov, Yemets, & Rusnak, 2020, р. 17).

Не можемо оминати увагою й порівняння, що є «науковим методом пізнання, у прогресі якого невідоме, тобто досліджуване явище, предмети зіставляють з уже відомими, досліджуваними раніше для виявлення загальних ознак або відмінностей між ними» (Pavlichenko, Stets, & Sheludiakov, 2021, р. 211). Як слушно зауважив С. Тагієв, порівняння як науковий метод пізнання має вагоме значення під час проведення НСРД та їх комплексів, які, зокрема мають складну структуру: спеціальний слідчий експеримент (ст. 271 КПК України), виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (ст. 272 КПК України), спостереження за особою в публічно доступних місцях (ст. 269 КПК України), негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК

України) (Tahiiiev, 2014, р. 212). Отже, метод порівняння під час дослідження процесу проведення НСРД уповноваженими особами допомагає як на макрорівні (надати визначення невідомим правовим категоріям, здійснити їх класифікацію, сформувані конкретні пропозиції до кримінального процесуального законодавства, виокремити передовий закордонний досвід у контексті проведення НСРД), так і на мікрорівні (розробити конкретні критерії прийняття тактичних рішень під час проведення НСРД, розробити чи вдосконалити алгоритм дій уповноважених осіб під час проведення конкретної НСРД, зокрема й за певних умов тощо) виконати низку наукових і практичних завдань.

Також заслуговує на висвітлення й метод моделювання. Загалом його визначають як метод дослідження реальних і абстрактних об'єктів-прототипів на умовних образах, схемах, фізичних об'єктах, що відрізняються від прототипу, але аналогічні йому за будовою чи типом поведінки, із застосуванням методів аналогії, теорії подібності й теорії обробки даних експерименту. Специфіка моделювання, порівняно з іншими методами пізнання, полягає в тому, що завдяки йому об'єкт вивчають не безпосередньо, а за допомогою іншого об'єкта, який аналогічний першому з певного погляду. Тобто для моделювання характерним є те, що між суб'єктом (дослідник) і об'єктом пізнання існує проміжна ланка – модель (Kmetuk-Podubinska, 2020, р. 212). Як слушно було зауважено, завдяки методу моделювання механізму вчинення кримінального правопорушення можна побудувати алгоритм дій уповноважених осіб під час розслідування (Hvozdiuk, 2021, р. 213), у нашому випадку – під час проведення комплексу чи конкретної НСРД.

У контексті проведення НСРД уповноваженими особами моделювання виступає як прийом опосередкованого пізнання деяких особливостей досліджуваної події з метою пізнання її властивостей, представлених у моделі. До моделювання належить відтворення умов, за яких відбувалася досліджувана подія (наприклад, у процесі такої НСРД, як контроль за вчиненням злочину у формі імітування обстановки злочину чи спеціального слідчого експерименту). Пізнавальні властивості моделювання визначаються тим, що воно займає як би проміжне місце між суто логічними й емпіричними методами і є сполучною ланкою теорії з практикою, чуттєвого пізнання з логічним (Tahiiiev, 2014, р. 212).

Що ж до спеціальних методів пізнання проведення НСРД уповноваженими особами в кримінальному провадженні, то ними є ті спеціальні методи, які належать кримінальній процесуальній і криміналістичній наукам. Наприклад, у кримінальній процесуальній науці такими є юридичне моделювання, компаративістський метод, метод спостереження,

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

кібернетичний, конкретно-соціологічний тощо. У криміналістиці спеціальні методи розподіляють таким чином: 1) суто криміналістичні методи (техніко-криміналістичні, структурно-криміналістичні); 2) спеціальні методи інших наук (фізичні, соціологічні, психологічні, кібернетичні тощо) (Zhuravel, 2012, p. 23). У науці спостерігаємо й такий поділ спеціальних методів: а) методи науки криміналістики; б) методи практичної діяльності (які безпосередньо використовують слідчі, прокурори, оперативні працівники, адвокати та ін.). Методи криміналістики застосовують завжди комплексно (Shepitko, Zhuravel, & Konovalova, 2019, p. 18-19). У контексті дослідження визначальним є застосування саме методів практичної діяльності. Під час проведення НСРД уповноваженими особами часто застосовують такі методи:

а) криміналістичне версіювання (сукупність методів, які ґрунтуються на даних логіки для розробки слідчих, розшукових, судових і експертних версій) (Priakhin, 2022, p. 44). Цей метод є підґрунтям для подальшого прийняття рішень під час проведення комплексу чи конкретної НСРД, а також планування проведення НСРД на підставі попередньо зазначених елементів (Romanov, 2022, p. 112). Завдяки якісно побудованим версіям, уповноважені особи можуть спланувати ефективний план проведення однієї чи комплексу НСРД;

б) криміналістичне планування («сукупність методів, які використовуються для визначення та координації дій з метою розслідування кримінальних правопорушень») (Priakhin, 2022, p. 44). У контексті дослідження, завдяки вправній побудові плану, можна успішно провести НСРД, не допустивши як помилок у процесуальному аспекті (оформлення результатів проведення), так і в тактичному (отримання вичерпної криміналістично значущої інформації та забезпечення конфіденційності залучених працівників);

в) криміналістичний аналіз ситуації («сукупність методів, спрямованих на з'ясування фактичних даних і конкретних ситуацій та подій

на основі збирання та оцінки доказів») (Priakhin, 2022, p. 44). Цей метод застосовують як безпосередньо під час проведення НСРД (у процесі яких оцінюється, наприклад, певна обстановка, у якій перебуває об'єкт, коло спілкування об'єкта, місце зберігання розшукуваних речей чи інформації тощо), так і після проведення НСРД, де відбувається оцінка здобутої криміналістично значущої інформації в поєднанні з наявною.

Нерідко відбувається й застосування методу криміналістичного експериментування (полягає в перевірці чи одержанні доказів і проведенні відповідних експертних досліджень). Водночас це відбувається уже після проведення НСРД (наприклад, під час негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 КПК України)). Існують й інші спеціальні методи кримінальної процесуальної та криміналістичної науки, які застосовують під час проведення уповноваженими особами НСРД, проте нами були висвітлені найбільш застосовувані.

Висновки

Теоретико-методологічні засади проведення негласних (слідчих) розшукових дій спрямовані на розв'язання проблем практичної діяльності щодо особливостей проведення негласних слідчих (розшукових) дій, які виявляються у формі теоретичних знань. Такі теоретичні знання удосконалюють практику збирання доказів під час проведення негласних (слідчих) розшукових дій уповноваженими особами.

Теоретико-методологічні засади проведення негласних слідчих (розшукових) дій ґрунтуються на загальних положеннях методології наукового дослідження та враховують спеціальні методи наукового дослідження кримінальної процесуальної та криміналістичної наук, що спрямовані на виконання завдань кримінальних процесуальних і криміналістичних досліджень та потреби практичної діяльності.

References

- [1] Bekhruz, Kh.N., & Manuilova, K.V. (2023). Scientific research process: methodological aspect. *Legal scientific electronic journal*, 1, 534-537. doi: 10.32782/2524-0374/2023-1/123.
- [2] Chornous, Yu., & Shmitko, V. (2023). Theoretical and methodological principles of the investigation of corruption criminal offenses related to the receipt of illegal benefits. *Philosophical and methodological problems of law*, 26(2), 61-72. doi: 10.33270/02232602.61.
- [3] Chornous, Yu.M. (2017). Methodological principles of forensic investigation of crimes. *Philosophical and methodological problems of law*, 1(13), 63-75. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2017_1_8.
- [4] Dobronravova, I.S., Rudenko, O.V., & Sydorenko, L.I. (2018). *Methodology and organization of scientific research*. I.S. Dobronravova, & O.V. Rudenko, Eds. Kyiv: Kyiv. un-t.
- [5] Dovban, I.M. (2019) Methodological tools for the study of criminality of civil servants. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 42(2), 100-103. doi: 10.32841/2307-1745.2019.42-2.25.
- [6] Filatov, V. (2022). General scientific and special legal methods of research of the model of transitional justice. *Legal Bulletin*, 2, 23-29. doi: 10.32837/yuv.v0i2.2317.

- [7] Hribov, M.L., Yemets, O.M., & Rusnak, D.I. (2020). Visual surveillance of a person, thing or place as a means of combating human trafficking. *Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 3(116), 8-21. doi: 10.33270/01201163.8.
- [8] Hvozdiuk, V.V. (2021). *Tactics of conducting investigative (search) actions taking into account the practice of the European Court of Human Rights* (Doctoral dissertation, Kyiv, Ukraine). Retrieved from <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/11c100c1-3a72-4f06-b6de-f62cb95b0c1d/content>.
- [9] Kalambet, S.V., Ivanov, S.I., & Pivniak, Yu. (2015). *Methodology of scientific research*. Dnipropetrovsk: Makovetskyi.
- [10] Kmetyk-Podubinska, Kh. (2020) Legal modeling as a method of modern constitutional and legal research. *Entrepreneurship, economy and law*, 7, 211-215. doi: 10.32849/2663-5313/2020.7.36.
- [11] Kostytskiy, M., & Kushakova-Kostytska, N. (2023). Methodology of theoretical and practical knowledge in jurisprudence as a scientific and practical complex. *Philosophical and methodological problems of law*, 25(1), 9-17. doi:10.33270/01232502.9.
- [12] Orzhynska, Ye. (2021). Usage of general scientific methods in investigative practice. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 2, 272-276. doi: 10.32849/2663-5313/2021.2.48.
- [13] Pavlichenko, Ye., Stets, O., & Sheludiakov, R. (2021). Methodological principles of comparative analysis in the legal research system. *Entrepreneurship, economy and law*, 4, 210-214. doi: 10.32849/2663-5313/2021.4.32.
- [14] Protas, O.L. (2022). *Methodology and technology of scientific research*. Ivano-Frankivsk: NAIR.
- [15] Priakhin, Ye.V. (2022). *Forensic means and methods of investigating criminal offenses*. Lviv: LvDUVS.
- [16] Rashkevych, N., & Otrosh, Yu. (2022). *Methodology and organization of scientific research*. Kharkiv.
- [17] Romanov, M.Yu. (2022). The method of investigation of illegal obstruction of the organization or holding of meetings, rallies, marches and demonstrations through the prism of the situational approach. *Actual problems of the state and law*, 94, 110-115. doi: 10.32782/apdp.v94.2022.13.
- [18] Savvova, O.V. (2020). *Methodology of scientific research*. Kharkiv: KhNUMH im. O.M. Beket. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/334604241.pdf>.
- [19] Shepitko, V.Yu., Zhuravel, V.A., & Konovalova, V.O. (et al.). (2019). *Forensics*. V.Yu. Shepitko (Eds.). Kharkiv: Pravo.
- [20] Sheiko, V.M., & Kushnarenko, N.M. (2011). *Organization and methodology of scientific research activity* (7th ed.). Kyiv: Znannia.
- [21] Sliusarenko, M. (2021). The concept of "methodology" in the context of the educational discipline on the organization of scientific research. *Collection of scientific works of the Uman State Pedagogical University*, 4, 87-94. doi: 10.31499/2307-4906.4.2021.250159.
- [22] Tahiiiev, S.R. (2014). Methodological principles of the study of covert investigative (detective) actions. *Comparative and analytical law*, 8, 210-213. Retrieved from https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/8_2014.pdf#page=210.
- [23] Torbas, O.O. (2020). Application of discretion by the prosecutor in the process of authorizing and conducting investigative (search) actions. *South Ukrainian legal journal*, 1, 168-170. doi: 10.32850/sulj.2020.1.35.
- [24] Zhuravel, V.A. (2012). Methods in criminology. *Theory and practice of forensic examination and criminology*, 19, 21-31. doi: 10.32353/khrife.1.2019.02.

Список використаних джерел

- [1] Бехруз Х. Н., Мануїлова К. В. Науково-дослідницький процес: методологічний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 534–537. doi: 10.32782/2524-0374/2023-1/123.
- [2] Черноус Ю., Шмітько В. Теоретико-методологічні засади дослідження розслідування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 2 (26). С. 61–72. doi: 10.33270/02232602.61.
- [3] Черноус Ю. М. Методологічні засади криміналістичного забезпечення розслідування злочинів. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1 (13). С. 63–75. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2017_1_8.
- [4] Методологія та організація наукових досліджень: навч. посіб. / [І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін.] ; за ред. І. С. Добронравової, О. В. Руденко. Київ : Київ. ун-т, 2018. 607 с.

- [5] Довбань І. М. Методологічний інструментарій дослідження злочинності державних службовців. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 42. Т. 2. С. 100–103. (Серія «Юриспруденція»). doi: 10.32841/2307-1745.2019.42-2.25.
- [6] Філатов В. Загальнонаукові та спеціальноправові методи дослідження моделі перехідного правосуддя. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 23–29. doi: 10.32837/yuv.v0i2.2317.
- [7] Грібов М. Л., Ємець О. М., Руснак Д. І. Візуальне спостереження за особою, річчю або місцем як засіб протидії торгівлі людьми. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 3 (116). С. 8–21. doi: 10.33270/01201163.8.
- [8] Гвоздюк В. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій з урахуванням практики Європейського суду з прав людини : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Київ, 2021. 294 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/11c100c1-3a72-4f06-b6de-f62cb95b0c1d/content>.
- [9] Каламбет С. В., Іванов С. І., Півняк Ю. В. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Дніпропетровськ : Маковецький, 2015. 191 с.
- [10] Кметик-Подубінська Х. Правове моделювання як метод сучасних конституційно-правових досліджень. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 211–215. doi: 10.32849/2663-5313/2020.7.36.
- [11] Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Методологія теоретичного та практичного пізнання в юриспруденції як у науково-практичному комплексі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 9–17. doi: 10.33270/01232502.9.
- [12] Оржинська Є. Використання загальнонаукових методів у слідчій практиці. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 272–276. doi: 10.32849/2663-5313/2021.2.48.
- [13] Павліченко Є., Стець О., Шелудяков Р. Методологічні засади компаративного аналізу в системі юридичних досліджень. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 4. С. 210–214. doi: 10.32849/2663-5313/2021.4.32.
- [14] Протас О. Л. Методологія і технологія наукових досліджень : навч. посіб. Івано-Франківськ : НАІР, 2022. 279 с.
- [15] Пряхін Є. В. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 164 с.
- [16] Рашкевич Н., Отрош Ю. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. Харків, 2022. 291 с.
- [17] Романов М. Ю. Методика розслідування незаконного перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій крізь призму ситуаційного підходу. *Актуальні проблеми держави і права*. 2022. № 94. С. 110–115. doi: 10.32782/apdp.v94.2022.13.
- [18] Саввова О. В. Методологія наукових досліджень : конспект лекцій. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекет. 2020. 104 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/334604241.pdf>.
- [19] Криміналістика : підручник : у 2 т. / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Т. 1. Харків : Право, 2019. 456 с.
- [20] Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник. 7-те вид., стер. Київ : Знання, 2011. 310 с.
- [21] Слюсаренко М. Поняття «методологія» в контексті навчальної дисципліни про організацію наукового дослідження. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2021. № 4. С. 87–94. doi: 10.31499/2307-4906.4.2021.250159.
- [22] Тагієв С. Р. Методологічні засади дослідження негласних слідчих (розшукових) дій. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 8. С. 210–213. URL: https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/09/8_2014.pdf#page=210.
- [23] Торбас О. О. Застосування розсуду прокурором у процесі санкціонування та проведення слідчих (розшукових) дій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 168–170. doi: 10.32850/sulj.2020.1.35.
- [24] Журавель В. А. Методи в криміналістиці. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2019. № 19. С. 21–31. doi: 10.32353/khrife.1.2019.02.
-

Theoretical and Methodological Principles of Research of Carrying out Covert Investigative (Detective) Actions by Authorized Persons in Criminal Proceedings

DULSKYI Oleksandr

Doctor of Philosophy in Law,

Doctoral Student of the National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4711-1106>

Abstract. The relevance of the scientific article is due to the fact that the systematic scientific development of the theoretical and methodological foundations of research of carrying out covert investigative (detective) actions by authorized persons in criminal proceedings can ensure not only the acquisition of complex and objective data that contribute to the development of the theoretical provisions of covert investigative (detective) actions, but also provides solutions to problematic practical situations, providing authorized persons with an effective tool in the form of methodological recommendations for the effective conduct of such procedural actions. The purpose of the scientific article is the formation of the theoretical and methodological foundations of research of carrying out covert investigative (detective) actions by authorized persons in criminal proceedings. Taking into account the specificity of the subject and the purpose of the research, the methodological toolkit is represented by a system of philosophical, general scientific and special methods to ensure a comprehensive study of the subject of research. The key results of the study are the substantiation of the fact that during the development of the research methodology of conducting covert investigative (detective) actions by authorized persons, it is important to take into account the multi-level methodological toolkit, which should be based on a wide range of closely related methods that complement each other. The author pays detailed attention to such methods of scientific knowledge as philosophical (dialectical), formal science (method of formalization, analysis, synthesis, induction, deduction, method of idealization, observation, comparing, modeling) and special methods of criminal procedure (legal modeling, comparative method, observation) and forensic (criminalistic version, forensic planning, forensic analysis of the situation, forensic experimentation) sciences. The practical value of scientific statistics lies in the clarified methodological significance of the praxeological approach for monitoring the implementation of secret (surveillance) sound activities by senior individuals. This is due to the fact that the theory of the criminal process and criminology is oriented towards the emergence of their uninterrupted tasks as applied sciences. The author came to the conclusion that the theoretical and methodological principles of the study of covert investigative (detective) actions by authorized persons in criminal proceedings are aimed both at establishing scientific truth and at solving practical problems in the context of investigation.

Keywords: methods of scientific knowledge; methodology; crime; philosophical methods; general scientific methods; special methods; criminal process; criminology; investigator; operational units.